

ATEBETÜ'L HAKÂYIK'TA DİL BECERİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

*Yasin KILIÇ***

ÖZET

Bireyler arasında anlaşmayı sağlayan iletişim sistemine dil denir. Bu sistem; dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinden oluşmaktadır. Dil becerilerini etkili bir biçimde kullanma, yani iyi ve aktif bir dinleme, etkili ve güzel konuşma, iyi okuma ve yazma gibi hususlar, anadili eğitiminin esas amaçları arasında yer almaktadır.

Bu araştırmada, 11. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başlarında yaşadığı sanılan şair ve bilim adamı Edib Ahmed Yükneki'ye ait Atebetü'l-Hakâyık isimli eserde geçen dil becerileri tespit edilmeye çalışıldı. Araştırmada, "doküman incelemesi" yöntemi kullanıldı. Atebetü'l Hakâyık'ta geçen anlama ve anlatım becerileri ile ilgili bulgular, betimsel analiz yöntemiyle incelendi.

Atebetü'l Hakâyık'ta; dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri ile ilgili ilginç tespitlere ulaşıldı. Bu tespitleri şöyle özetlemek mümkündür:

Eserde etkileşimli ve dikkatli bir dinleme tavsiye edilmiştir. Okumanın önemi ve amaçları (can sıkıntısından kurtulmak, zevk almak, zengin yaşantılar elde etmek için okuma vb.) üzerinde durulmuştur. İnsanlarla iyi iletişim kurmanın, güzel ve etkili konuşmanın önemi vurgulanmıştır. Eserde yerilen incitici söz, dedi kodu yapma gibi hususları olumsuz konuşma örnekleri olarak değerlendirilmek mümkündür.

Yükneki, eseriyle okuyucunun bilgi hazinesini ve düşünce ufkuunu genişletmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, özgün bir üslup kazanmak, yazım becerileri geliştirmek, düşünce, deneyim ve izlenimleri serbestçe ifade edebilmek gibi, anadili eğitiminin konusunu oluşturan hususlarda Atebetü'l Hakâyık'tan yararlanmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Anadili eğitimi, Türkçe Eğitimi, Atebetü'l Hakâyık, Dil becerileri

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi Elmek: ykilig23@yahoo.com

AN ANALYSIS ON LANGUAGE SKILLS IN ATEBETÜ'L HAKÂYIK

ABSTRACT

The communication system that ensures understanding between individuals is called language. This system is made of listening, reading, speaking and writing abilities. Besides using language skills efficiently, some points such as a good and active listening, efficient and beautiful speaking, correct reading and writing are some of the basic goals of native language education.

In this research, it was attempted to determine the language skills mentioned in the work named Atebetü'l-Hakâyık, written by a poet and scientist Edib Ahmed Yükneki; it is believed that the poet lived at the end of 11th century, at the beginning of 12th century. "Document review" method was used in the research; findings about the understanding and narration abilities that are present in Atebetü'l-Hakâyık were analyzed through descriptive analysis method.

There were found to be some interesting determinations about listening, reading, speaking and writing abilities in Atebetü'l-Hakâyık. These determinations can be summarized as:

An interactive and intense listening was suggested in the work. Significance and goals of reading were emphasized (reading for avoiding boredom, taking pleasure, having rich living etc.). Having good communication with people, speaking efficiently and beautifully was emphasized. It is possible to say that there issues such as gibe, gossip were presented as the examples of negative speech in Atebetü'l-Hakâyık.

Yükneki aimed at expanding the mine of information and horizon of reader. In this respect, it is possible to benefit from Atebetü'l-Hakâyık in terms of the issues that form the topics of native language education such as having an original tone, developing writing abilities, expressing thoughts, experiences and impressions freely.

Key Words: Native Language Education, Turkish Education, Atebetü'l Hakâyık, Language Skills

1. Giriş

Dil, kelimelerin kullanımından oluşan sözlü ve yazılı iletişim yöntemi veya belirli bir ülke ya da toplum tarafından kullanılan haberleşme sistemi (<http://oxforddictionaries.com>, 2013) şeklinde tanımlanabilir.

İnsanlar arasındaki bu iletişim sistemini, okuma, yazma, dinleme ve konuşma oluşturmaktadır. (Kara, 2009:151).Bütün anadili eğitimi bu dört becerinin geliştirilmesi esasına dayanır ve bu becerilerin öğretilmesi anadili müfredatının temelini oluşturur (Arslan, 2012: 61).

Bir terim olarak dinleme, çeşitli bilim adamları tarafından birbirine yakın anlamlarda tanımlanmıştır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Göğüş; (1978: 228) dinleme becerisini, “işittiğini anlamak amacıyla dikkat harcamak ve bir sonuç çıkarmak için konuşmayı izleme” şeklinde açıklar. Özbay (2006:5) dinlemeyi, “kişinin tercihine bağlı olarak, seçerek ve isteyerek algıladığı sesler bütünü” (2009: 49), şeklinde tanımlar. Güneş (2007: 74)bu kelimeyi, “işitilen bilgileri seçme, düzenleme, ön bilgilerle konuşmacının aktardıklarını bütünleştirme ve zihinde yapılandırma” şeklinde tarif eder. Demirel ve Şahinel’in (2006: 72), dinleme tanımı ise; “konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliği” şeklindedir.

Diğer bir dil becerisi olan okuma; bir yazıyı bütün öğeleri ile görme, anlama ve kavrama sürecidir (Kavcar ve diğerleri: 1997: 41). Okuma insana bilgiyi öğretir. Yanlış inançlardan ve bilgisizlikten kurtulmanın yolu okumaktan geçer (Ömeroğlu: 2006: 45).

Konuşma kelimesi, Güncel Türkçe Sözlük’te, “bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak”, “bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek” (www.tdk.gov.tr, 2012), şeklinde tanımlanmıştır.

Terim olarak konuşma ise, “düşüncelerin ve duyguların görülür ve işitilebilir simgeler (sözcükler) aracılığıyla düzenli bir biçimde bizi dinleyenlere iletme işidir”, “karşılıklı olarak gerçekleşen bir etkileşimsel süreçtir.” (Özdemir, 2008: 22) Başka bir ifade ile konuşma; duygu, düşünce, hayal, istek ve bilgilerin dil vasıtasıyla dinleyicilere aktarılma işidir (Kılıç, 2002: 38).

Yazma ise duyguların, düşüncelerin, hayallerin, isteklerin, bilinen, okunan ve görünenlerin etkili bir şekilde kelimeler vasıtasıyla kâğıda aktarılma işlemidir (Karakuş, 2002: 113).

Dil becerilerini etkili bir biçimde kullanma, edebî, sosyal ve bilimsel gelişmeye büyük katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda yazılan eserler, evrensel değerleri geçmişten geleceğe taşımıştır. Bu evrensel değerler arasında; dinleme, doğru iletişim, etkili ve güzel konuşma, iyi okur ve yazarlık gibi hususlar bulunmaktadır.

11. Yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başlarında yaşadığı sanılan şair ve bilim adamı Edib Ahmed bin Mahmud Yükneki, Türk İslam değerleri çerçevesinde fertleri eğitmek için, Atebetü'l-Hakâyık isimli sade bir Türkçe ile manzum bir ahlak kitabı yazmıştır. Kitabın yazarı Yükneki, öne sürdüğü fikirlerini hadis ve ayet mealleriyle ve Arapça beyitlerle desteklemiştir (Çağbayır, 2009: 43). Eser, Reşid Rahmeti Arat tarafından “Gerçeklerin Eşiği” ismiyle günümüz Türkçesine aktarılmıştır (Kabaklı 1966: 41).

“Atebetü'l Hakâyık'ta Dil Becerileri Üzerine Bir İnceleme” isimli çalışmamızla, bu eserde geçen dil becerileri üzerinde duruldu.

2. Amaç

Bu çalışmada, Atebetül Hakâyık'ta geçen anlama (dinleme, okuma) ve anlatım (konuşma, yazma) dil becerileri üzerinde duruldu. Bu becerilerin ne şekilde ve hangi anlamlarda kullanıldığının tespitine çalışıldı.

3. Yöntem

Çalışmamızda, Reşid Rahmeti Arat tarafından bilimsel çalışması yapılan Atebetü'l-Hakâyık (Yükneki, 2006: 40-101) adlı eser esas alınmıştır. Bu çalışmada “doküman incelemesi” yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulguları betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Araştırmada, dil becerileri ile ilgili tespit edilen bulgular belli bir düzen içinde verilmiştir. Bu çalışmada, sırası ile Atebetü'ül Hakâyık'ta geçen anlama becerisi (dinleme, okuma) ve anlatım becerisi (konuşma, yazma) ile ilgili şiirlere yer verilmiştir. Şiirdeki dizeler, sıra numarasına bakılmaksızın, konu bakımından birbiriyle ilgili olanları bir arada verilmiştir. Bu şiirler, günümüz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Türkçesi ile düz yazı halinde yazılmış ve yorumlanmıştır. Atebetü'l Hakâyık'ta geçen temel dil becerileri ile ilgili sözlerin niçin ve hangi anlamlarda kullanıldıkları irdelenmiştir.

4. Atebetü'l Hakâyık'ta Dil Becerileri ile İlgili Örnekler

4. 1. Dinleme Becerisi İlgili Örnekler

Aşağıya alınan beyitlerde, Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından olan Atebetü'l Hakâyık'ta dinleme becerisinin ne şekilde işlendiği, dili koruma ile ilgili neler söylendiği hususu irdelendi.

129 Eşitgil biliglig negü tip ayur

130 Edebler başı til kü dezmek tiyür

“Dinle, bilgili ne diyor, edeplerin başı, dili gözetmektir.”

Dinleme, konuşmacının vermek istediği mesajı, eksiksiz olarak anlama ve öğrenme etkinliğidir. (Demirel, 2000, s. 36). Dili koruma ise bir edep ve terbiye işidir.

Bu dizelerde eşitgil (dinle) kelimesinin eğitsel yönüne dikkat çekilmiştir. Bilgili bir kimse, bu sözlerin yazarını dikkatlice dinlemeli, boşboğazlık yapmaktan uzak durmalı ve dilini korumalıdır.

125 Biliglig sözi pen, naşihat edeb,

126 Biligligni öğdi 'acem hem 'arab

“Bilgilerin sözü öğüt, nasihat ve edeptir, bilginin hem Acem'e hem da Arap'a öğüdü vardır.”

Araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçeğe veya malumata bilgi denir. Bu malumatı elde eden kimseye ise âlim, bilgin ya da bilgili denir. Doğru bilgi insan hayatını kolaylaştıran bir araçtır. Edip Ahmed Yükneki'ye göre, bilgili bir kimseden nasihat ve edep öğrenmek gerekir. Arap ve Arap olmayan (Acem) herkes şairin bu sözlerini dinlemelidir. Bilgi ancak gözlem ve dinleme ile elde edilebilir.

169 Katıg kizle rāzıñg kişi bilmesün

170 Sözüñgdin özüñgke ökünç kelmesün

171 Kamuğ yaşru işiñg bolup aşkara

172 Bu körgeñ eşitgen saña külmesün

“Sırrını iyi sakla, kimse bilmesin, sözünden kendine pişmanlık gelmesin, bütün gizli işlerin aşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin.”

Okuma, konuşma ve yazma gibi, dinleme ve izleme de bir öğrenme alanıdır (MEB, 2005: 2). Şair, dinleme kelimesine karşılık eşitgen kelimesini kullanmış ve dinlemenin öğrenme yönü üzerinde durmuştur. Bu dizelere göre, okuyucu yazarı dinlemeli, sırrını saklamalı ve başkasına açıklamamalıdır, ta ki kimselere maskara olmasın.

265 Yana bir kereklig sözüüm bar saña

266 Ayayın men anı kulağ tutmaña

293 Yime pendim al kel uzatma emel

294 Emel asrasında busuğlı ecel

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

511 Bilip tutsa her kim edîbniñ sözün

512 Hâlâyık ara ol güzinler özin

“Sana lüzumlu bir sözüm daha var: Bana kulak ver, ona (sana) söyleyeyim. Gel, yine öğüdümü dinle, fazla emel besleme; emelin altında ecel saklıdır. Edibin sözünü kim bilip tutarsa, halk arasında kendi itibarını yükseltir.”

Verilmek istenen mesajın doğru algılanması için, dinleyicinin konuşmacıyla, sözlü olsun ya da olmasın, tepkide bulunmasına, yani etkileşim içine girmesine interaktif dinleme denir. Dinleyicinin konuşmacıya soru sorması, jest ve mimikleri ile tepkide bulunması bu dinleme çeşidine girer. Anlam kayıplarını en aza indirmek; ancak interaktif dinlemeyle mümkün olabilir (Cüceloğlu, 1998: 181).

Yükneki, 266 numaralı dizede dinleme kelimesi yerine kulak tutmak (kulak vermek), 293 numaralı dizede öğüt almak (pendim al), 511 numaralı dizede ise söz tutmak deyimlerini kullanmıştır. Şairin dinleyiciden talep ettiği bu tür dinleme, interaktif dinleme terimi ile açıklanabilir.

503 Kişi tilni bilse bilür m' anisin

504 Bilür men tise ' ayb özi bilmesin

505 Köp ilni körür biz edîb sözünü

506 Bile bilmegendin ular özünü

“İnsan dili bilirse manasını da bilir; kendi bilmediğine bilirim, demesi ayıptır. Birçok kimseleri görüyoruz ki, edibin sözünü anlayamadıkları için kendilerini üzerler.”

Yazar, dinleme becerisini müstakil bir olgu olarak ele alıp değerlendirmez, dikkatleri kendi sözleri üzerinde toplar, okuyuculardan yazdığı nasihatleri okuyup kabul etmelerini ve bu sözlerden faydalanmalarını tavsiye eder.

4. 2. Okuma Becerisi ile İlgili Örnekler

Okuma; seslerin sembolü olan harflerin seslendirilmesi, yorumlanıp anlamlandırılması için, zihin, göz ve ses organlarının ortaklaşa gerçekleştirdikleri bir işlemdir (Ruşen, 1999: 22).

Okuma, öğrenmenin ana unsurlarından biridir. Okuma, insanın cehaletten ve yanlış inançlardan kurtulmasında; bilgili, erdemli, faziletli bir birey olmasında önemli bir araçtır.

44 Oқıǵlı kişiniñ sevinsün canı

78 Baқıǵlı oқıǵlı asıǵ alsu tip

466 Oқısa tatır til yimiş teg ' asel

“Okuyan adamın içi açılsın. Gören ve okuyan istifade etsin diye... Dil okursa bal yemiş gibi tatlı olur.”

Can sıkıntısından kurtulmak ve gönül huzuruna kavuşmak için okumak, okuma işinden zevk almak, okuma yolu ile zengin yaşantılar sağlamak, okumanın amaçları arasında yer almaktadır (Demirel, 1996: 66). Kitabının okunmasına atfen yazılan bu dizelerin, günümüz okuma eğitiminin amaçları ile paralellik arz ettiği görülmektedir.

481 Aya minde kidin keligli munı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

482 Oķısañg du'āda unıtma mini

“Ey benden sonra gelen, bunu okursan beni duada unutma.”

Şair bu dizelerde doğrudan okumanın önemi üzerinde durmamış, telif ettiği eseri okumanın ve bu eserden faydalanmanın ne denli önemli olduğunu ifade ederek, dolaylı bir biçimde okumanın önemini vurgulamıştır.

4. 3. Konuşma Becerisi İlgili Örnekler

Calwin Wels'e göre, konuşma insanın alametifarikasıdır (Vural, 2007: 13), bu beceri onu diğer canlılardan farklı ve üstün kılmıştır. Konuşma becerisini etkili ve güzel kullanan kimseler, çevresi ile barışık, işlerinde ise başarılı olurlar. İnsanları kolay bir şekilde ikna edebilir ve çevreleri ile doğru bir iletişim kurabilirler. Bilgilerini, görgülerini insanlara aktarıp, onların aydınlanmasına, cehaletten kurtulmalarına yardımcı olabilirler.

Atebetü'l Hakâyık'ta konuşma teriminin pek çok dizede kullanıldığı görülmektedir:

27 Anıñg ögdısındın tatır bu tilim

28 Anıng medhı bolsa şeker şehd aña

41 Aya til törüt medh ötüngil xanı

42 Men artut kılayın şahımka anı

51 Rei'yyetka müşfik selim til halim

“Onun (Hz. Muhammed) medhinden ağızım tatlanır. Onun yâdı, dilim için, şeker ve baldır. Ey dil medihler yarat ve sun, hani, ben onları şahıma armağan edeyim. (O) re'âyâya karşı şefkatli doğru ve yumuşak dillidir.”

Gerek yönetim işinde, gerekse diğer hususlarda başarılı olmanın en önemli unsurlarından biri insanlarla iyi iletişim kurmaktır. Güzel ve gönül alıcı sözler, takdir, tebrik ve teşekkür etme iyi bir iletişimin anahtarı niteliğindedir. Bu dizelerde, okuyucunun dikkati, tatlı dilin ve güzel sözün iletişimdeki gücüne çekilmiştir.

226 Xalı sözleseñg söz bilip sözlegil

356 Uluğka kiçigke sılığ kıl sözüñg

357 Uķup sözle sözni ivip sözleme

“Eğer söz söylersen, sözünü bilerek söyle. Büyüğe ve küçüğe tatlı dil kullan. Sözü düşünerek söyle, acele etme.”

Bu dizelerde olumlu konuşma örnekleri arasında sayılan, sözü bilerek ve düşünerek söylemek, hem küçüklere hem de büyüklere karşı tatlı dilli olmak, konuşurken acele etmemek hususları tavsiye edilmiştir.

81 Biligdin urur men sözümkela

82 Biligligke ya dost özüñni ula

109 Bilgisizke haķ söz tatırsız erür

110 Añgar pend naşihat asırsız erür

118 Kereksiz sözini kömüp kızleyür

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

119 Bilgisiz ne aysa ayur uımadın

120 Anın öz tili öz başını yiyür

“Bilgiden sözüme temel atarım. Ey dost, bilgiye yaklaşmaya çalış. Bilgisize doğru söz tatsız gelir, ona öğüt ve nasihat faydasızdır. Bilgili (ancak) lüzumlu sözü söyler; lüzumsuz sözü gömerek gizler. Bilgisiz ne söylerse, anlamadan söyler, onun kendi dili kendi başını yer.”

Yukarıdaki dizelerde şair, konuşma becerisi ile ilgili söz, nasihat (pend), dil (til) ve söyle- (aysa, ayur) kelimelerinin kullanmıştır.

Birey ve toplum arasında meydana gelen sözlü iletişim, insanın sosyal hayatındaki başarısını büyük ölçüde etkilemektedir. Sözlü iletişimin anlaşılır, etkili, düzenli ve açık olması; bilgi ile donatılmış olması, bireyin başarısını olumlu yönde etkileyen önemli bir faktördür (Özbay, 2005: 177). İletişimsizlik ya da yanlış iletişim, bilgisizlik, eğitimsizlik ise bireyin başarısını olumsuz yönde etkileyen unsurlardır. Bu yüzden Yükneki insanlara, tatlı dilli olmalarını tavsiye etmiştir. Şair, okur faydalanıp, kendisini geliştiresin, halk arasında itibarlarını yükseltsin diye, sözlerini bilgi ile donatmış ve okurun istifadesine sunmuştur.

139 Öcükürme erni tilin bil bu til

140 Başıkürsa bütmez büter oı başı

141 Sefih er tili öz başı düşmanı

142 Tilindin töküldi telim er kıanı

“İnsanı dil ile kızdırma; bil ki, ok yarası kapanır, fakat dilin açtığı yara kapanmaz. Sefih adamın dili kendi başının düşmanıdır; birçok adamın kanı dilleri yüzünden döküldü.”

İnsanları azarlamak, onlara karşı kırııcı olmak, kesin ve katı bir dil kullanmak, emir cümleleriyle konuşmak, iletişim sürecinin niteliğini olumsuz biçimde etkiler. Bu nedenle dili kullanırken dikkatli ve özenli davranmak, hoşgörü sınırlarını zorlamadan söyleyeceklerini sınırlamak (Sever, 2011: 120), iyi ve etkili bir konuşmanın ana prensipleri arasında yer alır.

Yukarıdaki dizelerde geçen, incitici söz söylemenin ve dedi kodu yapmanın zararları hususunu, iletişimsizliğe sebep olan olumsuz konuşma örnekleri olarak değerlendirmek mümkündür.

143 Öküş sözlegende ökünge telim

144 Tilin beklegende ökünmüş kıanı

“Çok konuşanlar arasında pişman olan çoktur, dilini muhafaza altında bulunduranlardan pişman olan var mı?”

Duygu, düşünce, bilgi ve ihtiyaçları anlatma ve anlama işine iletişim veya haberleşme denir. Bu süreçte; emretme, tehdit, muğlak dil, bilgileri gizleme, davranışın adını koyma, yukarıdan bakan bir tavırla övme, psikolog gibi davranma, konudan kaçma, alaycılık gibi iletişim hataları (mebk12.meb.gov.tr), kişiler arası çatışmaya sebep olmaktadır.

Yükneki okuru, bireyler arası çatışmaya sebep olacak bir dil kullanmaktan kaçınmaya davet etmiştir. Bu dizelerde, dil ile ilgili sözlegen ve til kelimelerini kullanmıştır.

149 İki neng birikse bir erde kıalı

150 Bükendi ol erke mürüvvet yolu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

151 Bir ol yañğşar erse kereksiz sözüg

152 İkinc yalğan erse ol emiñg tili

“Eğer bir insanda (şu) iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır: (Bunlardan biri), lüzumsuz yere gevezelik etmektir, ikincisi ise, yalan söylemektir.”

Yukarıdaki beyitlere göre, olumsuz konuşma örnekleri arasında sayılan gereksiz söz (kereksiz sözüg)ve yalan, faydalı olma ve iyilik yapma arzusunu ortadan kaldırır.

155 Ağız til bezeki köni söz turur

156 Köni sözle sözni tiliñgni beze

157 Küdezigil tilingni kel az kııl sözüñg

158 Küdezilse bu til küdezlür özüñg

358 Sözüñg kizle kidin başıñg kizleme

“Ağzın ve dilin ziyneti doğru sözdür; sözü doğru söyle, dilini süsle! Dilini sıkı tut, gel sözünü kısa kes; dil korunursa, kendin korunmuş olursun. Sözünü sakla ki, sonra başını saklayamazsın.”

173 İşim tip inanıp sır ayma saşın

174 Neçe me inançlıg iş erse yaşın

175 Serip sinde razıñg siñgip turmasa

176 Serermü işiñgde munı ked saşın

“En yakın ve inanılır arkadaşına bile, sakın, arkadaşım diye inanıp, sırrını söyleme; sırrın kendinde sabretmez ve saklanmazsa, arkadaşında sabreder mi; bunu iyi düşün.”

159 Resül erni otqa yüzün atguçı

160 Til ol tidi yığ til yul ottın yüzüñg

161 Köni söz ‘asel teg bu yalğan başal

162 Başal yip acıtma ağız yi ‘asel

379 İsizke yavuma isiz suşbet

380 Sini terkin isiz kılkılgıılur

“Resul: ‘İnsan yüzükoyun ateşe atan dildir’ dedi. Dilini sıkı tut, yüzünü ateşten kurtar. Doğru söz bal, yalan söz soğan gibidir; soğan yiyip, ağzı acılandırma; bal ye. Kötüye yaklaşma, kötü sohbeti, seni hemen kötü huylu yapar.”

Ahmet Cevdet Paşa (2000: 4). belâgat kelimesini, sözün açık olmak şartıyla hale uygun bir biçimde söyleme sanatı, şeklinde tanımlar. Yükneki eserinde, doğru sözü, sır saklamayı tavsiye etmesiyle, az ve öz konuşmayı özendirmesiyle, aslında okura, belâgat sanatının kurallarını ders vermiştir.

163 Bu yalğan söz ig teg köni söz şifâ

164 Bu bir söz ozağı urulmuş mesel

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

165 Köni bol könilik kııl atan köni

166 Köni tüyi bilsün kişiler sini

“Yalan söz hastalık ve doğru söz şifa gibidir. Bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir. Doğru ol, doğruluk yap ve adın doğruya çıksın, insanlar seni doğru olarak bilsinler.”

Bir gaye doğrultusunda bilinçli bir biçimde gerçeği değiştirme veya çarpıtma işine yalan denir (Arslan ve Evlice,1995: 69). Yalan söz ile kişi, kurum veya topluluğun aldatılması amaçlanır. Yalancılık yüksek ahlakı yok eder, insanlığın kimyasına bozar, sosyal hayatı zehirler. Doğru söz ise toplum hayatında güven ortamını geliştirir, sosyal barışı temin eder.

Tatlı dille yapılan sohbetler, gönül alıcı, okşayıcı sözler insanın hoşuna gider, bu yüzden konuşmacı sert bir üslup kullanmaktan kaçınmalıdır. Etkileyici ve inandırıcı bir konuşma tarzını benimsemelidir. Bunun için sözlerine dikkat etmeli, konuşmasını yaparken kullanacağı kelimeleri özenle seçmelidir. Zira sert bir üslup, kötü bir sohbet insanı doğru yoldan uzaklaştırır ve insanın ahlakını bozar.

Edip Ahmet Yükneki, doğru sözü bala, ziynete, dilin süsüne benzetirken; yalan sözü ve gevezeliği ise zehre, soğana benzetir. İnsanlara, konuşmalarını düşünerek yapmalarını, tatlı ve etkileyici bir dil kullanmalarını tavsiye eder. Yalancılığın insanı felakete, ateşe götüreceğini söyler.

229 Kamuğ til aķı er senasın ayur

231 Aķı bol sańga söz skn kelmesn

232 Skn kelg yolnı aķılıķ tıyur

235 Baķıllıķnı ķanı ger til ķayu

236 Aķılıķnı ‘am has tözü halk ger

“Bütün diller cömert adamın medhini söyler. Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin; sövme gelecek yolu cömertlik kapatır. Hasislięi öven dil hani, nerede; cömertliği mm, has bütün halk ver.”

311 Hber bar birilse eger demi

312 İki kol dnr ma ol  ķol kolur

429 Nelug malķa munķa suķ ol bu znġ

430 Knglde ġaming ol tilingde sznġ

“Bir söz vardır: eğer bir kimseye iki vadi dolusu dinar verilirse, o (muhakkak)  vadi ister. Nefsin mala karķı neden mala karķı bu kadar haristir? Gönülde gamın ve dilinde sözün (hep) odur.”

469 Edib Ahmed atım edeb pend sözüm

501 Eger bilse Kşęar tilin her ķiķi

502 Bilür ol edibniġ ne kim aymıķı

“Adım Edib Ahmed, sözüm edep ve nasihattir. Kşęar dilini bilen herkes edibin ne söylediğini anlar.”

Yukarıda 229 numaralı dize ile başlayıp 502 numaralı dize ile biten beyitlerde dil ile bağlantılı olarak dil, (til), sy- (ay-), söz, sövme, (skn) haber kelimeleri kullanılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

“Bazen bir hareket bin söze bedeldir”, sözü önemli bir ölçüdür. Bu yüzden etkili iletişimde iyi ve doğru bir davranış, hoş ve güzel bir konuşmadan çok daha etkilidir. Bireylerle mükemmel ve sağlıklı bir iletişim kurmada, iyi ve doğru davranışın ayrı bir yeri vardır (Yaman, <http://www.ormansu.gov.tr>: 2013). Bireylere karşı olumsuz davranmak, toplum katmanları arasında çatışmalara sebep olur. Bireyler arasında sağlıklı iletişimin gerçekleşmesine yönelik olarak Yükneki, bir yandan okurlarından tatlı dilli olmalarını isterken, diğer yandan onlardan cömert olmalarını, cimrilikten uzak durmalarını söyleyerek, eserinde iyi iletişimin nasıl olacağına dair örnekler sunmuştur. Şair sözüne güzellik kazandırmak için atasözlerinden de yararlanmayı ihmal etmemiştir.

4. 4. Yazma Becerisi ile İlgili Örnekler

Bir atasözünde yazı yazmanın önemi “söz uçar, yazı kalır”, cümlesi ile ifade edilmiştir. Milletler sahip oldukları maddi ve manevi değerlerini yazdıkları eserlerle geçmişten geleceğe taşıyabilirler. Yükneki, yazı yazmanın önemini müstakil olarak değerlendirmemiş, bu terimi Atebetül'l Hakâyik isimli eseri münasebeti ile kullanmıştır:

43 Şahım medhın birle bezeyin kitâb

77 Bezedim kitabı nevâdir sözün

“Kitabı şahımın medhi ile süsleyeyim. Kitabı nadir sözler ile süsledim.”

Bir Sırp atasözünde, sözlerimizde kullanıldığımız atasözleri, karanlıkta yaktığımız meşalelere benzetilir. Dolayısı ile Yükneki de sözlerinin değerini arttırmak, anlatımı güçlendirmek, düşüncelerini kısa ve özlü sözlerle ifade etmek için eserinde atasözlerine ve deyimlere yer vermiştir (Pala, 2002: 2).

465 Bitidim kitâbnı mevâ' iz mesel

467 Kim erse bu sözke adınlar sözün

468 Teng ese tengedi dürüstka bedel

469 Edîb Ahmed atım edeb pend sözüm

470 Sözüm munda kalur barur bu özüm

473 Anın uş çıkardım bu türki kitib

“Kitabı mevızalar şeklinde yazdım. Kim bu sözü başkalarının sözü ile mukayese ederse, hakikiyi sahte ile mukayese etmiş olur. Adım Edib Ahmed, sözüm edep ve nasihatdir. Vücudum gider, sözüm burada kalır, onun için bu Türkçe kitabı çıkardım.”

Edebî eserler, bireylerin yeni yaşantılar edinmeleri, öğrenme sürecine etkin olarak katılmaları ve gelenekler hakkında bilgi sahibi olmaları vb. bakımından önemli araçlardır (UNGAN, 2007: 464). Yükneki, öğrenme ve yeni yaşantılar edinme sürecinde insanlara faydalı olabilmek için, eserini nasihatname şeklide, Türkçe dili ile kaleme almıştır. O, eserine çok güvenmektedir, kendisinden sonra da eserinin okunup istifade edileceği umudunu taşımaktadır.

475 Bitidim bu tangsuk turaf sözlerin

476 Kâlı barsa özüm sözüm kâlsu tip

477 Anın uz erür bu kitâb bir süzük

478 Talulap ketürdüm kemiştım çözük

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

479 Nevâdir süzük az bolur hezl öküş

483 Sañga hedye kıldım bu tañsuş sözüm

486 Tükedi bu on dört bab içre sözi

“Eğer kendim gidersem, sözüm kalsın diye, bu (kitabı) nadide ve zarif sözler ile yazdım. Onun için bu güzel ve süzölmüş bir kitaptır. (Sözleri) seçerek getirdim ve çözümlüleri attım. Hezl çok, fakat nadir ve süzölmüş (söz) az olur. Bu nadide sözlerimi sana hediye ettim. Sözü bu on dört bab içinde tamamladı.”

487 Yağan bolsa yüklüg özesinde zer

488 Aning tuşu bolyağ bu söznüñ azı

489 Edibler edibi fazıllar başı

490 Güherdin söz aymış ögün söz bışı

“Üzerinde altın yüklü bir fil olsa, bu söz en az ona benzetilebilir. Edipler edibi fazıllar başı, akıl ile gevherden söz söylemiş, bu sözlerin başıdır.”

Edebî değeri yüksek eserler, kişilerin kelime dağarcıklarını, bilgi hazinelerini ve düşünce ufuklarını genişletmesi bakımından önemlidir. Bu tür eserler bireye, özgün bir üslup kazanma, yazım becerisini geliştirme; yazma ve konuşma etkinliği ile duygu, düşünce, deneyim ve izlenimlerini serbestçe ifade edebilme imkânı sunar (Göğüş, 1998: 121). Bu paragrafta kısmen ifade ettiğimiz üzere, edebî eserlerin bireylere sağladığı kazanımları Yükneki'nin eseri için de düşünülebilir. Zira Yükneki, on dört bab şeklinde telif ettiği Atebet'ül Hakâyık adlı eserinin sıradan ve bayağı olmadığını; cevher kıymetinde olduğunu, sözlerini itina ile ve seçerek yazdığını belirtmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından olan Atebetü'l Hakâyık isimli eser dil becerileri bakımından incelendi. Bu eserde yer alan dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri üzerinde duruldu. Özetle şu sonuçlara ulaşıldı:

Dinleme sadece soyut bir kavram olarak kullanılmaz. Yazarın verdiği öğütler dikkatlice dinlenmeli ve gereği (sır saklamak, ahlaklı olmak, gevezelik yapmamak vb.) yerine getirilmelidir. Ayrıca eserde etkileşimli bir dinleme tavsiye edilmiştir.

Atebetü'l Hakâyık'ta, okumanın önemi ve amaçları (can sıkıntısından kurtulmak, zevk almak, zengin yaşantılar sağlamak vb.) ile ilgili bazı hususlar tespit edildi.

Atebetü'l Hakâyık'ta; doğru sözlü ve yumuşak dilli olmak, insanlarla iyi iletişim kurmak, güzel ve gönül alıcı sözler söylemek, takdir etmek, düşünerek konuşmak gibi, konuşma becerisi ile ilgili hususların işlendiği tespit edildi. Ayrıca ilgili eserde, kırıncı konuşma, sert üslup kullanma, insanları rencide etme, yalan söyleme, gevezelik yapma, düşünmeden konuşma, nasihatlere kulak tıkama; olumsuz davranış biçimleri olarak sunulmuştur.

Edip Ahmed, on dört bab şeklinde telif ettiği eserinin, sıradan ve bayağı olmadığını; cevher kıymetinde olduğunu, ilmi bir niteliğe sahip olduğunu söylemiştir. O, sözlerini itina ile ve seçerek yazmıştır. Atebetü'l Hakâyık'ta, anlatımı güçlendirmek, düşünceleri etkili bir biçimde sunmak için atasözlerine ve deyimlere yer verilmiştir.

Yükneki, eseriyle okuyucunun bilgi hazinesini ve düşünce ufkunu, genişletmeyi amaçlamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bu çalışmayla, dinleme, okuma, konuşma ve yazma alanlarında; gerek teorik, gerekse uygulama boyutunda, Atebetü'l Hakâyık'tan faydalanabileceğimiz pek çok hususun olduğu ortaya çıkarılarak anadili eğitimi ile ilişkilendirildi.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa (2000). Belâgat-ı Osmâniyye, (Haz. Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Ankara Akçağ Yay. 1. Baskı.
- ARSLAN, Akif. Öğretim Elemanlarının Türkçe Eğitimi Araştırmaları İle İlgili Çeşitli Görüşleri, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/2 Spring 2012, p.59-69, ANKARA/TURKEY.
- ARSLAN, Halime; EVLİCE Yunus Emre. PSÖDOLOGİA FANTASTİKA (DUŞLEMSEL YALAN) Kriz Dergisi C. 3, S 1-2, 1995; s. 69.
- CÜCELOGLU, Dogan (1998). Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul, 18. Basım.
- DEMİREL, Özcan (1996). Türkçe Programı ve Öğretimi, Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi, 2. Baskı.
- DEMİREL, Özcan ve ŞAHİNEL, Melek (2006). Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi, 7. Baskı Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1978). Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi. Ankara: Gül Yayınevi.
- GÖĞÜŞ, Beşir, (1998) “İlköğretim Öğretmen Elkitabı Ders Planı Örnekleri” Editör Dr. Hasan COŞKUN, Ankara: Hacettepe – Taş Kitapçılık Ltd. Şti.
- GÜNEŞ, Firdevs (2007). Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KABAKLI, Ahmet (1966). Türk Edebiyatı C. 2. İstanbul: Türk Ed. Vakfı Yay.
- KARA, Ömer Tuğrul (2009). “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersinde Konuşma Becerisinin Geliştirilmesinde Dramanın Kullanılması Ve Bir Uygulama Örneği” *Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XI, Sayı 2*.
- KARAKUŞ, İdris (2002). Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Geliştirilmiş İkinci Baskı, Ankara: Anıttepe Yayıncılık.
- KAVCAR, Cahit; OĞUZKAN, Ferhan ve SEVER, Sedat (1997). Türkçe Öğretimi, Ankara: Engin Yayınevi.
- KILIÇ, Yasin (2002). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Programındaki Amaçların Gerçekleşme Düzeyi” basılmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Erzurum.
- KUDRET, Cevdet (1995). Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MEB: (2005), İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÖMEROĞLU, Yusuf (2006). Niçin Okumalıyız, 3. Baskı, Rehber Yay.
- ÖZBAY, Murat (2005). Ana Dili Eğitiminde Konuşma Becerisini Geliştirme Teknikleri, Journal Of Qafkaz University, 16 Fall, s.177-184.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- ÖZBAY, Murat, (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZBAY, Murat, (2009). Anlama Teknikleri II Dinleme Eğitimi, Ankara: Öncü Basımevi.
- ÖZDEMİR, Emin (2008). Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı, 113. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PALA, İskender (2002). Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: LM Yayınları.
- RUŞEN, Mustafa (1999). Hızlı Okuma, İstanbul: Alfa Basım Yay. Dağıtım Ltd. Şti.
- SEVER, Sedat (2011). (Editör Ş. Dilek BELET), Türkçe Sözlü Anlatım 6. Ünite, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2221 Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1221, 1. Baskı.
- UNGAN, Suat (2007). Yazma Becerisinin Geliştirilmesi ve Önemi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Say: 23 Y I: 2007/2 (461-472 s.)
- VURAL, Birol (2007). Uygulama ve Örneklerle Toplum Önünde Etkili ve Başarılı Konuşma Sanatı Prezantasyon-Sunum, 8. Baskı, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- YAMAN, Ertuğrul (2013). Beden Dili,
- YÜKNEKİ, Edib Ahmed bin Mahmud (2006). Atebetü'l-Hakâyık (Haz. Reşid Rahmeti Arat)Üçüncü Baskı, Ankara: TDK Yay.
- _____, (2009). Günümüz Diliyle Atebetü'l-Hakâyık, Gerçeklerin Eşiği, (Haz. Yaşar Çağbayır), İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- <http://oxforddictionaries.com/definition/english/language>, 2013.
- <http://pdb.ormansu.gov.tr/Personel/Files/Beden%20Dili.pdf>.
- <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=konusma&sayfa=-20&hng=tam>, 2013.
- http://www.acibademhemsirelik.com/edergi/yeni_tasarim/files/ayse.pdf, 2013.
- http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51e3eb6a4a8e69.66048272, 2013.
- mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/41/.../26114637_letmsunu.ppt.15.07.2013

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

